

PRAWIDŁOWOŚĆ ZNAKOWANIA ŻYWNOSCI NA RYNKU POLSKIM

Bartłomiej KABAJA¹

¹*Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie 1, Kraków 1; e-mail@kabajab@uek.krakow.pl; identyfikator ORCID 0000-0002-4155-2966

Streszczenie: Żywność to jeden z najważniejszych czynników kształtujących zdrowie i zadowolenie obywateli, dlatego tak ważne jest wdrożenie regulacji, które będą czynić ten rynek bezpiecznym i uczciwym. Działaniami wspomagającymi te cele jest zapewnienie możliwości dokonywania świadomych wyborów przez konsumentów oraz uczciwe zasady prezentacji treści i informacji na temat żywności. W związku z tym za cel pracy przyjęto ocenę prawidłowości znakowania żywności, jaka występuje w obrocie handlowym na terenie Polski. Metodą badawczą była analiza dokumentów (*desk research*), źródłami danych były sprawozdania z działalności Inspekcji Handlowej w latach 2016-2019. Z przeprowadzonej analizy wynika, że średnio co piąty środek spożywczy jest niewłaściwie oznakowany. Pieczywo i wyroby piekarskie oraz drób i przetwory drobiowe to produkty, w przypadku których poziom zakwestionowanych partii był najwyższy. Do najczęstszych uchybień należały braki w zakresie obecności informacji o alergenach lub sposobu prezentowania tych informacji. Stwierdzony poziom spełnienia wymagań prawnych w zakresie znakowania żywności należy uznać za niezadawalający. Braki w postaci niekomunikowania obecności alergenów powodują zagrożenie dla konsumentów. Sugeruje się więc podjęcie działań administracyjnych w celu ograniczenia poziomu nieprawidłowości.

Słowa kluczowe: znakowanie, żywność, wymagania prawne, opakowanie

Summary: Food is one of the most important factors influencing health and satisfaction of citizens. Therefore, it is so important to implement regulations that will make this market safe and fair. Measures to support these goals are to ensure that consumers can make informed choices and that there are fair rules for the presentation of food content and information. In addition to the existence of appropriate legal regulations, their enforcement is also very important. Based on the above, the aim of the study was to assess the correctness of food labeling that occurs in trade in Poland. The analyzes were based on the annual reports of the Trade Inspection. The desk research method was used. The research shows that, on average, every fifth foodstuff is incorrectly labeled. The products with the highest level of the contested lots are bread and bakery products as well as poultry and poultry products. Among the irregularities that are recorded, the most common shortcomings were deficiencies in the

presence of information about allergens or the manner of presenting this information. The level of compliance with the legal requirements for food labeling was found to be very low and unsatisfactory. Certain deficiencies in the form of not communicating the presence of allergens pose a risk to consumers. It is suggested that administrative actions be taken to limit the level of irregularities.

Keywords: labeling, food, legal requirements, packaging.

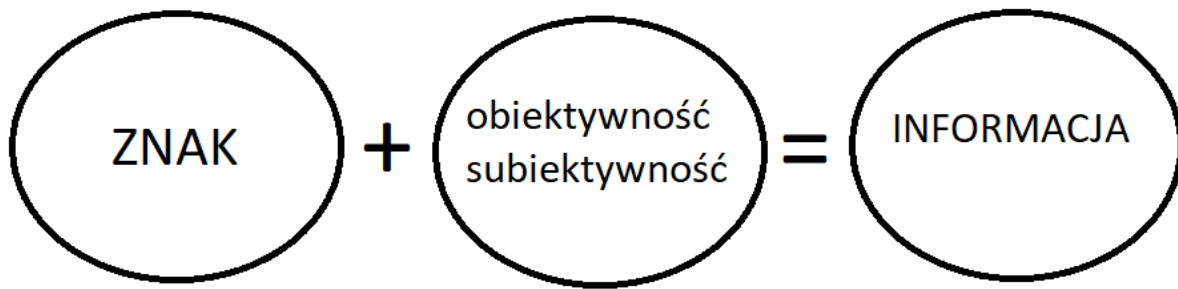
1. Wprowadzanie

Wraz z rozwojem rynku żywności obserwuje się coraz bardziej liczną, bogatszą i różnorodną ofertę tych produktów. Konsumentom prezentowany jest szeroki asortyment towarów, a na ich ostateczny wybór wpływ mają: wiedza na temat żywienia, prowadzony styl życia, czy warunki materialne.

W dobie sprzedaży samoobsługowej i handlu przez Internet, klienci częściej zdani są na informacje, które zamieszczone są bezpośrednio na opakowaniach lub w ofercie sprzedawcy. W przekazach promocyjnych kierowanych do nabywców bardzo często dominuje perswazja i chęć nakłonienia ich do zakupu. Stan ten potęgują powszechnie występujące reklamy jakie pojawiają się telewizji, radiu i Internecie, które kreują wizję produktów spożywczych w jak najbardziej pozytywny sposób. Jednak konsekwencjami nieprawidłowego żywienia są coraz częściej obserwowane: nadwaga, otyłość i zwiększona zachorowalność na choroby przewlekłe, niezakaźne. Dlatego tak ważny dla konsumentów jest dostęp do rzetelnych i prawdziwych informacji na temat kupowanej żywności. W związku z tym za cel niniejszej pracy przyjęto ocenę prawidłowości znakowania żywności, która dostępna jest w obrocie handlowym na terenie Polski.

2. Informacje na temat żywności

Znak to coś, co informuje o czymś w sposób umowny, przez wywołanie określonych skojarzeń (Dubisz, 2003). Zatem znaki to rzeczy lub zjawiska, które niosą znaczenie. Mogą to być m.in.: litery, cyfry, dźwięki, gesty, światła, kolory (Lisowska-Magdziarz, 2019). Przetwarzane przez odbiorcę znaki, do takiego stanu aby mogły być interpretowane, stają się informacją (Aleksopoulos i Theodoulidis, 2003). Zatem relację znaku i informacji można zobrazować w sposób zaprezentowany na rys. 1.

Rysunek 1. Znak a informacja

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Wojciechowska-Filipek, 2015)

Jednym z podstawowych praw konsumenta, poza prawem do bezpieczeństwa nabywanego produktu, jest prawo do informacji (Rozporządzenie 178/2002). Właściwe informowanie konsumenta o zakupionej żywności służy ochronie jego zdrowia i interesów ekonomicznych. Rzetelność informacji gwarantowana jest prawnie określonymi wymaganiami co do treści przekazu i jego formy.

Zgodnie z Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1169/2011 z dnia października 2011 r. w sprawie przekazywania konsumentom informacji na temat żywności (...) informacje na temat żywności to informacje, które dotyczą danego środka spożywczego udostępniane konsumentowi finalnemu za pośrednictwem etykiet, innych materiałów towarzyszących lub innych środków, w tym nowoczesnych narzędzi technologicznych lub przekazu ustnego. Pojęcie to dotyczy zarówno informacji dobrowolnych, jak i obowiązkowych, mogą być zamieszczone na tradycyjnej etykiecie, ale także przekazane z udziałem innych nośników jak: radio, prasa, telewizja lub Internet (Szymecka- Wesołowska, 2003). Do obowiązkowych informacji na temat żywności zaliczyć należy dane szczegółowe, które muszą być przekazywane zgodnie z przepisami Unii Europejskiej. Dotyczy to w szczególności informacji z następujących kategorii (Rozporządzenie 1169/2011):

- informacji o tożsamości i składzie, właściwościach lub innych cechach danego środka spożywczego,
- informacji o ochronie zdrowia konsumentów i bezpiecznego stosowania danego środka spożywczego; w szczególności na temat: cech składu, trwałości, przechowywania i bezpieczeństwa oraz skutków zdrowotnych,
- informacji o charakterze żywieniowym umożliwiające konsumentom podejmowanie świadomych decyzji.

W praktyce Rozporządzenie 1169/2011 zawiera wykaz danych szczegółowych. Grupę te stanowią informacje, do których należą:

- nazwa żywności,
- wykaz składników,

- wszelkie składniki lub substancje pomocnicze powodujące alergie lub reakcje nietolerancji wymienione w zał. nr II do Rozporządzenia 1169/2011,
- ilość określonych składników lub kategorii składników,
- ilość netto żywności,
- data minimalnej trwałości lub termin przydatności do spożycia,
- wszelkie warunki przechowywania lub warunki użycia,
- nazwa lub firma i adres podmiotu wprowadzającego na rynek,
- kraj lub miejsce pochodzenia,
- instrukcja użycia,
- rzeczywista zawartość objętościowa alkoholu,
- informacja o wartości odżywczej.

Uzupełniającą grupę informacji na temat żywności stanowią informacje dobrowolne. Jako dobrowolne informacje rozumie się wszelkie informacje, które dotyczą cech produktu spożywczego, lecz nie należą do informacji obowiązkowo przekazywanych konsumentom.

Informacje dobrowolnie mogą odnosić się do różnych cech produktu (Korzycka i Wojciechowski, 2017). Do informacji dobrowolnych zaliczyć można także występujące na opakowaniu m.in.: nazwy reklamowe, wszelkie grafiki, symbole czy zdjęcia (Szymbicka-Wesołowska, 2003). Zgodnie z Rozporządzeniem 1169/2011 informacje dobrowolne dzieli się na trzy grupy:

- informacje dobrowolne objęte szczególnymi wymogami,
- informacje dobrowolne objęte ogólnymi wymogami,
- informacje dobrowolne uregulowane w przepisach szczegółowych.

Informacje dobrowolne objęte szczególnymi wymogami, to te informacje, które w części ogólnej Rozporządzenia 1169/2011 określone zostały jako informacje obowiązkowe (art. 9 - 10) ale w części szczegółowej, w przypadku konkretnych produktów obowiązek ten został zniesiony. Jeśli jednak producent zdecyduje się zamieścić te informacje, musi to zrobić zgodnie z zasadami ujętymi w Rozporządzeniu 1169/2011.

Druga grupa informacji dobrowolnych to informacje objęte ogólnymi wymogami Rozporządzenia 1169/2011. Do wymagań ogólnych należą: zakaz wprowadzania konsumenta w błąd - informacje te nie mogą być niejednoznaczne ani dezorientować konsumenta oraz muszą być w uzasadnionych przypadkach oparte na odpowiednich danych naukowych.

Trzecia grupa informacji dobrowolnych to informacje uregulowane w przepisach szczegółowych. Dotyczyć one mogą informacji: o możliwej i nie zamierzonej obecności produktów powodujących alergie lub nietolerancje, o tym czy dana żywność jest odpowiednia dla wegetarian lub wegan, wskazania referencyjnych wartości spożycia dla szczególnych grup ludności, braku lub zmniejszonej obecności glutenu w żywności.

Wobec obowiązkowych informacji na temat żywności występuje kilka istotnych wymagań, które muszą zostać spełnione. I tak informacje te muszą być (Leśkiewicz, 2020):

- łatwo dostępne,

- umieszczone w widocznym miejscu, w taki sposób aby były dobrze widoczne, wyraźnie czytelne oraz nieusuwalne,
- podawane w języku łatwo zrozumiałym dla konsumentów z państw, w których dany środek spożywczy jest wprowadzany.

W przypadku żywności w opakowaniu, informacje obowiązkowe muszą znajdować się na etykiecie lub dołączonej ulotce. Wyraźną czytelność w tym przypadku ma zapewniać minimalny rozmiar czcionki, której wysokość x zdefiniowana w załączniku IV Rozporządzenia 1169/2011 wynosi co najmniej 1,2 mm. Dla żywności pakowanej w mniejszych ilościach, w przypadku których największa powierzchnia opakowania lub pojemnika ma pole mniejsze niż 80 cm², wysokość czcionki x może zostać zmniejszona do minimum 0,9 mm.

W sytuacji środków spożywczych oferowanych do sprzedaży na odległość wszystkie obowiązkowe informacje (poza datą ważności) muszą być dostępne przed ostatecznym dokonaniem zakupu i znajdować się w materiałach towarzyszących sprzedaży na odległość.

W Rozporządzeniu 1169/2011 ograniczono wymagania związane z przekazywaniem informacji w przypadku żywności nieopakowanej. Zostały one ograniczone do obowiązku prezentowania wszelkich składników lub substancji powodujących alergię lub reakcje nietolerancji.

Poza wymienionymi regulacjami prawnymi dotyczącymi znakowania, które są zawarte w Rozporządzeniu 1169/2011 dodatkowym dokumentem dotyczącym tego obszaru jest Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 grudnia 2014 r. w sprawie znakowania poszczególnych rodzajów środków spożywczych. Zawarte są w nim wymagania związane z obowiązkowym i dobrowolnym zamieszczeniem informacji na żywności. W sposób szczegółowy uregulowano kwestie nazewnictwa takich produktów jak: cukier rafinowany, miody pitne, wina i napoje winiarskie, wyroby czekoladowe i kakao, dżemy galaretki, marmolady, soki i nektary, ekstrakty kawy i cykorii, miód, jaja, kazeinę i kazeiniany spożywcze, mleko zagęszczone i w proszku. Natomiast do zagadnień znakowania ujętych w tym rozporządzeniu o charakterze ogólnym należy zaliczyć (Taczanowski, 2017):

- uprawnienia do używania znaku „wyprodukowano zgodnie z zasadami integrowanej produkcji roślin”
- stosowanie znaku „ produkt może być spożywany przez wegetarian” lub „odpowiedni dla wegetarian”
- stosowanie znaku „ produkt może być spożywany przez wegan” lub „odpowiedni dla wegan”
- obowiązku stosowania znaku „produkt głęboko mrożony” i „nie zamrażać powtórnie”.

Rozporządzenie 1169/2011 oraz rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 grudnia 2014 r są uznawane to dwa podstawowe akty prawne dotyczące zasad znakowania żywności na rynku polskim. Istnieje także szereg innych aktów prawnych i szczegółowych wymagań dla różnych grup żywności (np. suplementy diety, wody mineralne), nie zostały one omówione ze względu na fakt, że te grupy produktów nie były przedmiotem analizy w tej pracy.

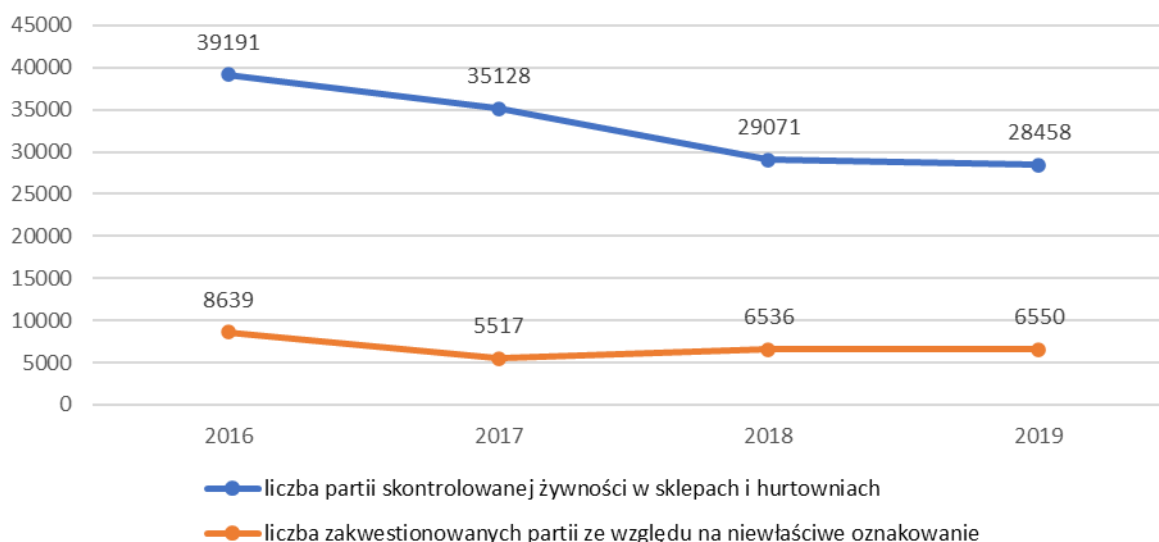
Do realizacji celów niniejszej pracy zastosowano metodę analizy dokumentów (ang. *desk research*) (Bowen 2009; Bednarowska 2015), źródłami danych były Sprawozdania z działalności Inspekcji Handlowej w latach 2016-2019, zamieszczone na stronach internetowych Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (https://uokik.gov.pl/raporty_z_kontroli...). Przyjęty do analizy okres związany jest z dostępnością sprawozdań na stronie internetowej, gdzie nie zamieszczono późniejszych raportów z lat 2020 i 2021.

Sprawozdania z działalności Inspekcji Handlowej to źródła danych, które należy uznać za dokładne i rzetelne, Inspekcja Handlowa to wyspecjalizowany organ kontroli zajmujący się m.in. ochroną interesów i praw konsumentów. Zakres działania i zadania Inspekcji Handlowej regulowany jest w Ustawie z dnia 15 grudnia 2000 o Inspekcji Handlowej. Jednostka ta jest elementem urzędowego systemu nadzoru nad jakością handlową, m.in. żywności w handlu detalicznym i przeprowadza kontrole oznakowania produktów.

W celu analizy i prezentacji danych ilościowych wykorzystano narzędzia statystyki opisowej (Sobczyk, 2010) oraz oprogramowanie Excel. Jako dane wejściowe do analizy wykorzystano tabele nr 2 ze Sprawozdań Inspekcji Handlowej w poszczególnych latach.

3. Wyniki

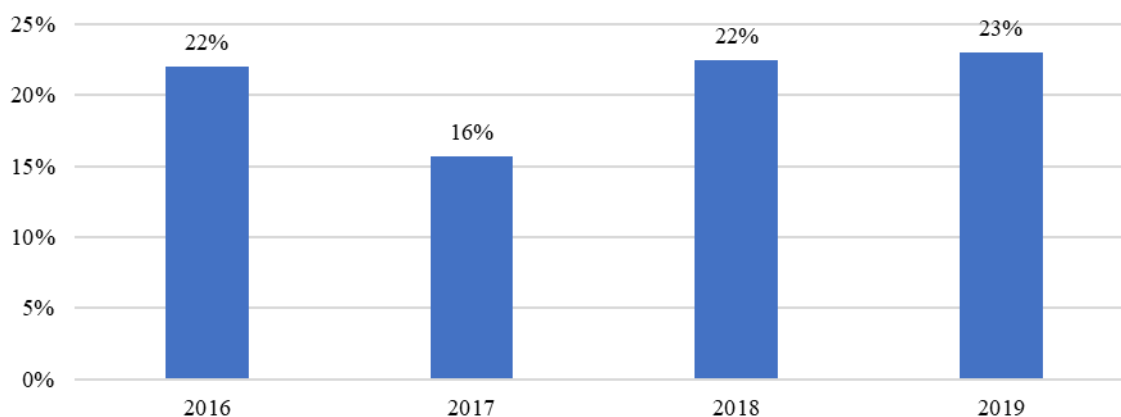
Analizę sprawozdań Inspekcji Handlowej rozpoczęto od oceny poziomu kontroli środków spożywczych. Jak widać na rysunku 2 liczba partii skontrolowanej żywności w sklepach i hurtowniach systematycznie maleje na przestrzeni analizowanego okresu. Spadek ten na przestrzeni 4 lat wyniósł ok. 18%. wynosząc 28 458 skontrolowanych partii w roku 2019.

Rysunek 2. Liczba skontrolowanych i zakwestionowanych partii żywności w latach 2016-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Sprawozdania z działalności Inspekcji Handlowej w latach 2016-2019)

Jednocześnie liczba zakwestionowanych ze względu na niewłaściwe oznakowanie partii środków spożywczych była największa w 2016 r. i wyniosła 8639 partii. W kolejnych latach wartość ta zmniejszyła się osiągając wyniki ok. 6500 zakwestionowanych partii w latach 2018-2019 (Rysunek 2).

Rysunek 3. Odsetek kontroli oznakowania żywności zakończonych stwierdzeniem nieprawidłowości w poszczególnych latach

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Sprawozdania z działalności Inspekcji Handlowej w latach 2016-2019)

Na rysunku 3 zaprezentowano odsetek kontroli prowadzonych przez Inspekcję Handlową, które skończyły się zakwestionowaniem partii żywności. Jak widać, w latach 2016, 2018 i 2019 ponad co piąta weryfikowana pod kątem poprawności oznakowania partia była kwestionowana. Znacznie mniejszy odsetek nieprawidłowości odnotowano w 2017 r., wynosił on 16%. Podsumowując stwierdzić należy, że pomimo coraz dłuższego okresu obowiązywania Rozporządzenia 1169/2011 i działania organów kontrolnych nie obserwuje się istotnej poprawy w zakresie realizacji wymagań o właściwym informowaniu konsumentów żywności.

W kolejnym kroku badania przystąpiono do bardziej szczegółowej analizy nieprawidłowości ujawnionych w toku kontroli Inspekcji Handlowej. W tabeli 1 zaprezentowano grupy środków spożywczych, w przypadku których stwierdzono największy odsetek zakwestionowanych partii w analizowanym okresie. Dane w tabeli uszeregowano malejąco względem danych z roku 2016 r.

Tabela 1.*Procent partii zakwestionowanych poszczególnych grup żywności*

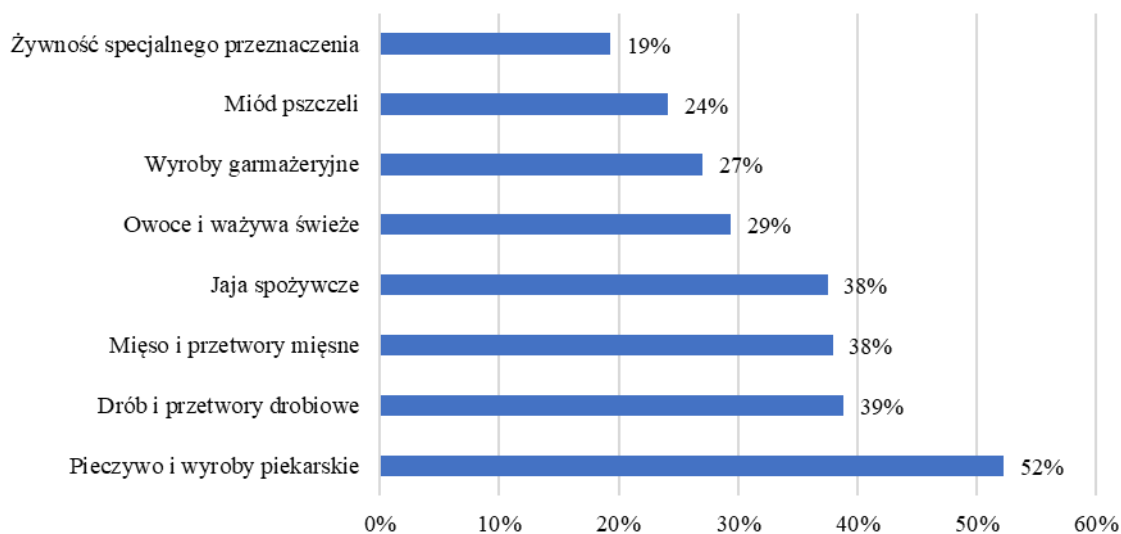
Grupy żywności	Procent partii zakwestionowanych w poszczególnych latach [%]			
	2016	2017	2018	2019
Pieczywo i wyroby piekarskie	63,4*	41,3*	52,6*	51,9
Jaja spożywcze	50,5	28,6	17,5	53,4*
Miód pszczeli	50,0	12,9	18,4	15,3
Wyroby garmażeryjne	45,3	21,8	23,4	17,5
Mięso i przetwory mięsne	41,5	34,3	40,0	35,9
Drób i przetwory drobiowe	41,3	32,5	30,2	51,2
Owoce i warzywa świeże	29,1	35,9	32,0	20,6
Żywność specjalnego przeznaczenia	24,4	8,6	43,5	0,60

Objaśnienie: symbol * - oznacza grupę żywności z maksymalnym odsetkiem zakwestionowanych partii w danym roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Sprawozdania z działalności Inspekcji Handlowej w latach 2016-2019)

Jak wynika z danych zaprezentowanych w tabeli 1. w latach od 2016 do 2018 najczęściej partii zakwestionowano w grupie żywności jaką jest pieczywo i wyroby piekarskie. Wartość procentowa ujawnionych nieprawidłowości w tych trzech latach oscylowała średnio w granicy 52%. Oznacza to, że w tym okresie ponad połowa partii poddanych kontroli nie spełniała wymogów prawa w zakresie prawidłowego oznakowania. Warto zaznaczyć, że w grupie pieczywo i wyroby piekarskie odnotowano największą procentową wartość zakwestionowanych partii spośród wszystkich kategorii żywności, tj. 63,4% w 2016 r. Z kolei w 2019 r zakwestionowano najczęściej partii jaj spożywczych, odsetek zakwestionowanych partii wynosił 53,4 %.

W celu interpretacji danych zawartych w tabeli 1 utworzono rysunek 4, na którym zamieszczono średnie arytmetyczne odsetków zakwestionowanych partii grup żywności w latach 2016-2019. Dane te zostały uszeregowane rosnąco.

Rysunek 4. Uśredniony odsetek zakwestionowanych partii poszczególnych grup żywności w latach 2016-2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Sprawozdania z działalności Inspekcji Handlowej w latach 2016-2019)

Analizując wartości uśrednione, grupą środków spożywczych o największym odsetku zakwestionowanych partii jest pieczywo i wyroby piekarskie z uśrednioną wartością dla analizowanego okresu 4 lat wynoszącą 52%. Kolejne grupy żywności o najwyższych procentowo wartościach zakwestionowanych partii to: drób i przetwory drobiowe (39%), mięso i przetwory mięsne (38%) oraz jaja spożywcze (38%).

Analizując dostępne raporty Inspekcji Handlowej można także zapoznać się z bardziej szczegółowymi powodami kwestionowania partii środków spożywczych. Z danych ilościowych zawartych w sprawozdaniach wynika, że ok. 31% nieprawidłowości wynika z błędnego sposobu prezentowania informacji o alergenach lub brak takiej informacji. Drugim często występującym uchybieniem w oznakowaniu środków spożywczych (ok. 6%) był brak informacji o miejscu pochodzenia produktu. Nieprawidłowości związane z niską czytelnością informacji stanowiły mniej niż 1%.

4. Podsumowanie

Przeprowadzona analiza stanowi obraz sytuacji związanej z poprawnością oznakowania żywności na rynku polskim. Wynika z niej, że sytuacja w tym zakresie nie jest dobra, uogólniając przyjąć można, że co piąty produkt żywnościowy nie spełnia wymagań w zakresie prawidłowego oznakowania. Ponadto istnieją grupy żywności, w przypadku których odsetek zakwestionowanych partii jest znacznie wyższy – na przykład w przypadku pieczywa i wyrobów piekarskich, średnio w badanym okresie przekraczał on 50%. Dane te są bardzo niepokojące zwłaszcza, że pieczywo jest produktem powszechnie spożywanym przez konsumentów.

Dodatkowe obawy budzić mogą występujące nieprawidłowości związane z brakiem lub błędnym informowaniem o alergenach zawartych w oferowanej żywności. Zgodnie z danymi Inspekcji Handlowej, problem ten stanowi ok. 31% ogółu przyczyn zakwestionowania oznakowania badanych środków spożywczych. Alergie to niepożądane reakcje organizmu na skutek spożycia określonych składników (Protasiewicz i Iwaniak, 2014), dlatego informacje na ich temat mają istotny i bezpośredni wpływ na zdrowie i bezpieczeństwo konsumenta (Krełowska-Kułas, 2006).

Przedstawiony obraz stanu poprawności oznakowania żywności na rynku polskim pozostawia wiele do życzenia i może budzić obawy co do zapewnienia bezpieczeństwa konsumentów i ich rzetelnego informowania. Wprawdzie analiza nie obejmuje ostatnich dwóch

Prawidłowość znakowania...

lat, jednak można przypuszczać, że aktualny stan niewiele się zmienił. Sytuacja ta jest bardzo niepokojąca i powinna powodować konkretne działania ze strony administracji państwowej ukierunkowane na obniżenie poziomu nieprawidłowości.

Publikacja została sfinansowana ze środków przyznanych na projekt w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą Regionalna Inicjatywa Doskonałości w latach 2019-2022, nr projektu: 021/RID/2018/19, kwota dofinansowania: 11 897 131,40 zł.

Bibliografia

1. Alexopoulos E., Theodoulidis B., (2003) The generic information business model, *International Journal of Information Management*, vol 23, s. 323-336.
2. Bednarowska Z., (2015) Desk research – wykorzystanie potencjału danych zastanych w prowadzeniu badań marketingowych i społecznych, *Marketing i Rynek*, nr 7, s. 18-26 .
3. Bowen, G.A., (2009) Document Analysis as a Qualitative Research Method, *Qualitative Research Journal*, Vol. 9 No. 2, s. 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
4. Dubisz S., (2003) *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
5. Korzycka M., Wojciechowski P., (2017) *System prawa żywnościowego*, Wolter Kluwer, Warszawa.
6. Krełowska-Kułas M., (2006) Alergie pokarmowe, *Zeszyty Naukowe. Akademia Ekonomiczna w Krakowie*, nr 705, s. 93-99.
7. Leśkiewicz K., (2020) *Prawo żywnościowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
8. Lisowska-Magdziarz M., (2019) *Znaki na uwięzi. Od Semiotologii do semiotyki mediów*, Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, Kraków.
9. Protasiewicz M., Iwaniak A., (2014) Alergie pokarmowe i alergeny żywności, *Bromatologia i chemia toksykologiczna*, XLVII, 237-242.
10. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 grudnia 2014 r. w sprawie znakowania poszczególnych rodzajów środków spożywczych, Dz. U. 2015 poz. 29.
11. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1169/2011 z dnia 25 października 2011 r. w sprawie przekazywania konsumentom informacji na temat żywności, zmiany rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1924/2006 i (WE) nr 1925/2006 oraz uchylecia dyrektywy Komisji 87/250/EWG, dyrektywy Rady 90/496/EWG, dyrektywy Komisji 1999/10/WE, dyrektywy 2000/13/WE Parlamentu Europejskiego i Rady, dyrektyw Komisji 2002/67/WE i 2008/5/WE oraz rozporządzenia Komisji (WE) nr 608/2004, Dz.U. UE nr L 304.
12. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 178/2002 z dnia 28 stycznia 2002 r. ustanawiające ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego, powołujące Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności oraz ustanawiające procedury w zakresie bezpieczeństwa żywności, Dz. U. UE nr L 31.
13. Sobczyk M., (2010) *Statystyka opisowa*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa.
14. Sprawozdanie z działalności Inspekcji Handlowej w 2016 roku, Warszawa, 2017. https://uokik.gov.pl/raporty_z_kontroli_inspekcji_handlowej.php#faq4343 (dostęp 15 kwietnia 2022r.)
15. Sprawozdanie z działalności Inspekcji Handlowej w 2017 roku, Warszawa, 2018. https://uokik.gov.pl/raporty_z_kontroli_inspekcji_handlowej.php#faq4343 (dostęp 15 kwietnia 2022r.)
16. Sprawozdanie z działalności Inspekcji Handlowej w 2018 roku, Warszawa, 2018. https://uokik.gov.pl/raporty_z_kontroli_inspekcji_handlowej.php#faq4343 (dostęp 15 kwietnia 2022r.)
17. Sprawozdanie z działalności Inspekcji Handlowej w 2019 roku, Warszawa, 2019. https://uokik.gov.pl/raporty_z_kontroli_inspekcji_handlowej.php#faq4343 (dostęp 15 kwietnia 2022r.)
18. Szymecka-Wesołowska A., (2018) *Znakowanie prezentacja reklama żywności*, Wolters Kluwer, Warszawa.
19. Taczanowski M., (2017) *Prawo żywnościowe*, 2 wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa.
20. Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 roku o Inspekcji Handlowej, Dz. U. 2017 poz. 1063.

21. Wojciechowska-Filipek S., (2015) *Zarządzanie jakością informacji w organizacjach zhierarchizowanych*, CeDeWu, Warszawa.